

Šalamounovo království

Poslední roky Davidovy vlády byly plné dvorských rozepří o to, kdo bude jeho nástupcem. Tím se nakonec stal jeho syn Šalamoun, údajně nejmoudřejší a nejschopnější z izraelských králů. Jak se v Bibli praví, dokázal nejen uklidňovat domácí rozepře, ale udržel si i kontrolu nad územními zisky svého otce a pro jistotu vydržoval stálou a silnou armádu. Za jeho vlády země prosperovala i hospodářsky, využíval jejího strategického položení na křižovatce obchodních cest. Snažil se také své království vnitřně sjednotit, takže provedl reformu administrativního rozdělení izraelského království, které nyní již nerespektovalo kmenové dělení, ale jednotky byly organizovány podle hospodářských hledisek – celkem jich bylo dvanáct a každá z nich svými daněmi podporovala jeho vládu po jeden měsíc v roce. Šalamoun je známý také svou stavitelskou činností – na Chrámové hoře v Jeruzalémě dal vystavět tzv. První chrám, který tam vydržel až do Nabukadnezarova dobytí města v roce 586. Je ovšem trochu zarážející, že archeologických dokladů této biblické doby prosperity bylo zatím objeveno jen málo – jde hlavně o pozůstatky staveb z této doby a u nich je přesné datování obtížné kvůli častým přestavbám.

Rozdělení království

Po smrti Šalamouna (snad roku 931) se jeho nástupcem stal jeho syn Rechabeám. V té době ale propukly sociální nepokoje způsobené vysokými daněmi a vůbec zatížením obyvatelstva velkými projekty krále Šalamouna. Došlo k rozdělení království na dvě části: na jihu se vytvořilo Judské království, kde se prvním králem stal Rechabém a po něm další příslušníci Davidovy dynastie; na severu se vytvořilo Izraelské království a jeho prvním panovníkem se stal Jarobeám z kmene Efraim. Panovníci a dynastie se zde ale často střídali a země o samostatnost přišla už roku 722, kdy byla dobytá Assýrií, kdežto Judské království se udrželo až do roku 586. Co se území týče, ztratily tyto nástupnické státy sice kontrolu nad vazalskými územími, ale vlastní hranice původního Šalamounova království se nezměnily. Obě království musela ale čelit útokům ze sousedních území – zpočátku to byli hlavně egyptští faraoni, později ze severu asyřani. V judsku v této době vzniklo hodně opevněných měst, což je dobře patrné i v archeologických nálezech. Tato doba je celkově bohatá nejen na archeologické prameny, ale i na zmínky literární v egyptských či mezopotamských textech.

Foinikie

Dalším významným útvarem v Levantě byla Foinikie. Ležela v úzkém pobřežním pásu na severu vymezeným řekou Orontem a na jihu horou Karmel. Název Foinikie je až řeckého původu (znamená purpurový, tmavě červený – podle barviva), sami obyvatelé se nazývali kanaanité. Oblast byla kontinuálně osídlena až od 3. tisíciletí, ale některá velká centra zde byla mnohem starší. Hlavní obživou zde byl obchod, typické byly luxusní předměty, purpurové barvivo, sklo, atd. Existovala zde velká města – přístavy, které měli vlastní správce a panovníky, a i když tu byla udržována jakási etnická a kulturní jednota, organizované království zde nikdy nevzniklo. Mezi nejvýznamnější foinické přístavy patřily: Tyr, Sidon, Berytus a Byblos. v první polovině 2. tisíciletí byla oblast pod kontrolou Egypta, ale města si zachovávala jistou míru samosprávy, později se odtud Egypt stáhl, ale na dění zde to moc nezměnilo. Pak zde vládli Asyřané, Peršané, Řekové, ... K velkému rozkvětu foinické mořeplavby došlo v první polovině 1. tisíciletí, kdy se trasy nejen protáhla až do západního středomoří, ale obchodníci ve vytipovaných oblastech začali zakládat kolonie, z nichž některé vyrostly do velkých a mocných měst. Vnitrozemí však Féničané většinou nekolonizovali.

Novoasyrská říše

V desátém století se hegemonek v oblasti stala novoasyrská říše s centrem v severní Mezopotámii. Oblast Levanty patřila k tradičním cílům její expanze. Foinikii ovládla již na počátku 9. století, v polovině téhož pak učinila z vnitřně nestabilního a rozdrobeného Izraelského království svého vazala. Do jejího područí se postupně dostalo také Judsko a další území v Levantě a nakonec ovládla Asýrie i Egypt (671, Ešraddon). Za Tigletpilešara III. a jeho syna Salmanassara V. (2. polovina 8. století) bylo Izraelské království zbaveno autonomie, začleněno přímo do asyrské říše, část obyvatelstva byla deportována a nahrazena asyrskými osadníky. Na konci 7. století dospěla novoasyrská říše ke svému zenitu a po vpádech Chaldejců a Médů se rozpadla.

Novobabylonská říše

Na asyrské panství v Mezopotámii v podstatě bezprostředně navázala novobabylonská říše. Její vládnoucí dynastie byla chaldejského původu a nejvýznamnějším panovníkem byl Nabukadnezar II., který vládl v letech 605-564. Pro svou říši získal mnoho významných území. Nás dnes zajímají hlavně jeho operace v Levantě. Zde mu jako základna sloužilo aramejské

město Damašek. Největší odpor mu kladlo Judské království. Jen město Jeruzalém obléhal více jak deset let, dobyl jej až roku 587. Poté dal královskou rodinu deportovat do Babylonu a následně i další obyvatelé Judska. Vedou se spory o celkový počet deportovaných, stejně jako o to, kolika z nich se podařilo prchnout do Egypta. Toto období se v biblických dějinách označuje jako Babylonské zajetí a trvalo až do roku 538, kdy novobabylonská říše podlehla tlaku Peršanů. Jakkoliv Izraelité v této době ztratily politickou samostatnost, jejich náboženství a kultura nadále prosperovali a v této době vzniklo několik významných biblických knih.

Perská říše

V polovině 6. století došlo v médské říši k převratu a k moci se tam dostali panovníci jednoho z dosud podmaněných území – Persie. Prvním panovníkem této nové perské říše se stal Kýros Veliký a podařilo se mu vytvořit do té doby největší známou říši. V letech 539-538 získal kontrolu nad Mezopotámií a mimo jiné dobyl také Babylon. Izraelitům umožnil návrat do jejich země a je za to v Bibli opatřován velmi laskavými epitety. Není jisté, zda to učinil z pouhé dobroty svého srdce – jako reálnější se jeví varianta, že tak učinil, protože v dané oblasti potřeboval vytvořit jakési nárazníkové pásmo mezi svou říší a Egyptem a Izraelci mu byli velmi zavázáni a tudíž se na ně mohl spoléhat při obraně hranic. Je ale také obecně známo, že jakkoliv byl jako vojevůdce velmi důrazný, jako panovník byl tolerantní ke kultuře a zvykům podmaněných národů, které pod jeho vládou netrpěly velkým útlakem.

Po kratší odmlce bylo na počátku 7. tisíciletí obnoveno osídlení v Jerichu a tentokrát se nacházíme v druhé fázi předkeramického neolitu. Pro toto období byly v Jerichu i jinde typické obdélné domy s kamennými základy a stěnami ze sušených cihel. Většinou se kolem centrálního dvora seskupilo několik místností, ty větší (s plochou i přes 20 m²) sloužily jako obytné prostory, ty menší jako skladovací či výrobní místa. Podlaha i stěny byly opatřovány sádrovou omítkou a je dost dobře možné, že nanášením podobného materiálu na koše a pletené misky a jejich následné náhodné vypálení v ohništi vedlo k objevu keramiky. Jakkoliv došlo v Jerichu k několika set let dlouhému přerušování osídlení, nalézáme zde jisté podobné znaky – pohřbívání mrtvých přímo pod podlahu stavení v této době nahradilo uchovávání jejich lebek v tomto domácím prostředí. Tyto navíc byly někdy i zdobené sádrovým štukem, pomalovány a do očních důlků jim byly vkládány mušle a podobně. Dalším projevem uměleckého ducha tehdejších obyvatel Jericha byla výroba stylizovaných

sádrových, nebo menších hliněných lidských sošek. Co se obživy týče, pokračovala domestikace základních zemědělských plodin a také zvířat, lidé byli více závislí na zemědělské produkci, než na lovu a sběru.

*A právě k domestikaci si teď uděláme malou odbočku. Postupně docházelo k domestikaci zemědělských plodin a zvířat. Co se **plodin** týče, patřily mezi ně zpočátku hlavně různé druhy polodivokých obilovin a luštěnin. Poměrně brzy se ale lidé naučili rostliny šlechtit a křížit tak, aby dávaly větší výnosy a byly odolnější. Později se začalo rozvíjet i pěstování zeleniny a sadařství. Tyto činnosti byly časově více náročné, na druhou stranu se ale daly provozovat i v oblastech nevhodných pro vznik polí (např. svahy, úzká údolí, atd.) Jejich výpěstky nabízely vítané zpestření jídelníčku a zaváděly do něj nové potraviny bohaté na vitamíny. Začaly se pěstovat také technické rostliny jako len a rákos, z prvního se vyráběly textilie, druhý pak sloužil hlavně jako stavební materiál, později i psací látka. Zemědělství mělo zpočátku v neolitu stěhovavý charakter, kdy se obdělávala jen část půdy a zbytek se nechával ležet ladem, aby si odpočinul a nabral živiny. Zemědělci tedy migrovali za úrodnou půdou. Až později se prosadil usedlý způsob života, kdy byla intenzivně obdělávána pole v okolí daného sídliště, avšak půda na okraji byla nadále nechávána vždy na čas ladem.*

*Souběžně s domestikací plodin probíhala i domestikace **domácích zvířat**. Zdomácnění ovce, kozy či prasete se klade obvykle k roku 8000 př.n.l., skotu pak k roku 6000. Se zdomácněným koněm kultury Předního východu seznámili až kočovníci ze střední Asie v průběhu 4. tisíciletí. Domestikovala se ale i jiná člověku prospěšná zvířata – kolem roku 7000 to byly včely, později pak i kur domácí a další ptactvo. Poněkud jinou povahu měla domestikace psa (cca 10.000 př.n.l.) a kočky (7500 př.n.l.). Ti nesloužili jako primární zdroj obživy, ale pomáhali lidem v každodenním životě (hlavně pes – byl důležitý pro pastevce, i jako hlídač obydlí), případně byli chováni jako domácí mazlíčci (kočka – v Egyptě posvátná). Domácí zvířata byla primárně zdrojem potravy – mléka, masa, vajec, atd. Zvířata byla chována nejprve polovolným způsobem, na rozsáhlých pastvinách a výběžích, k ustájení došlo až později, pak se také mohla začít využívat chlévská mrva pro hnojení. Některá zvířata se využívala také jako tažná (pro orbu, ale také do povozů apod.).*

K domestikaci mohlo docházet buď přirozenou interakcí lidí s jejich okolím (např. divocí předci psů se chodili krmit zbytky z lidských sídlišť, lidé si pak všimli, že je psi mohou varovat před blížícím se nebezpečím, pomáhat jim v lovu, atd. a začali je chovat přímo ve svých sídlech) nebo šlechtěním, tj. výběrem části populace daného zvířete či rostliny pro jeho vlastnosti. Například divoká pšenice se v přírodě obvykle po dozrání zrn sklání k zemi, aby mohlo dojít k rozsevu. Když ale první zemědělci sklízeli tuto pšenici, jejich cílem byly hlavně ty klasy, které i po uzrání zůstávaly vzpřímené, protože bylo mnohem snazší je pokosit srpy, než ty, co se klonily k zemi. Jejich plody se pak staly základem pro

další výsev a tak postupně a jaksí nevědomky došlo k vyšlechtění takové pšenice, která zůstává i po uzrání stát (a lidem se tak lépe sklízí). O vědomém šlechtění zvířat či plodin máme zprávy až z pozdějších dob, zpočátku k němu docházelo tímto přirozeným způsobem.

V období neolitu se v Jerichu udržovalo více méně stabilní osídlení, i když počet obyvatel se postupem času měnil, nejvíce lidí zde žilo zřejmě v druhé polovině 3. tisíciletí. V době bronzové město zažívalo největší prosperitu mezi léty 1700-1550, bylo rozšířeno a jeho hradby byly zesíleny. Asi v polovině 16. století bylo potom zničeno v bojích a zůstalo neosídlené až do 9. století. Archeologické doklady se tak dostávají do konfliktu se starozákonními příběhy, kde se Jericho objevuje poměrně často a jednou z neznámějších příhod je jeho dobytí Izraelity vedenými Jozuem – ten prý sedm dní nechal kolem městských hradeb Jericha nosit archu úmluvy a to vedlo k jejich samovolnému zřícení. Jakkoliv je datace této biblické události nepřesná, většinou je příchod Izraelitů zasazován do 12. či 11. století, kdy Jericho prokazatelně nebylo osídleno. Zmínky o něm jsou ale i v novém Zákoně, město několikrát navštívil Ježíš a vykonal zde řadu zázraků.

Každopádně nové jerišské obyvatelstvo v 9. století již bylo izraelitské, ale ani to se zde neudrželo dlouho. Nejprve se muselo vyrovnat s příchodem Asyřanů, poté Babyloňanů a právě za jejich nadvlády bylo místní obyvatelstvo odvedeno do nuceného exilu do Mezopotámie (Babylonské zajetí) a Jericho opět zpustlo. Město dal pak blízko původní lokality znovu vystavět perský panovník Kýros Veliký a umožnil také návrat původnímu obyvatelstvu. Jericho pak bylo správním centrem jedné z provincií perské říše.

V roce 336 jej dobyl Alexandr Veliký a učinil z něj své osobní sídlo. Po rozpadu alexandrova impéria se Jericho stalo součástí Seleukovské říše. Město později ovládl Marcus Antonius a dal jej darem Kleopatře, od níž si jej pronajal Herodes, a po jejich smrti ho dále spravoval. Za jeho vlády bylo v Jerichu dokončeno několik významných staveb – bal přebudovat jednu z nedaleko stojících pevností a pojmenoval ji Kypros po své matce, dal si zde vybudovat zimní palác, akvadukt, který zásoboval vodou nové městské části a také divadlo a hippodrom. V tuto dobu bylo Jericho opravdu významným městem, upadat začalo v 1. století, kdy se na celé oblasti neblaze podepsalo židovské povstání potlačené Vespasianem (a Titem), navíc na konci tohoto století přišlo zemětřesení, které dost poničilo už tak chátrající město. Osídlení se zde udrželo i poté, byla zde stabilní posádka římského vojska, ale předchozí slávy už Jericho nedosáhlo.